

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ю.н. Борис Владимиров Велчев, преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски”, за дисертационния труд на Владимира Владимирова Стоименова, докторант в Югозападния университет „Неофит Рилски” на тема „Престъпления с дискриминационни подбуди според българското наказателно право” /за получаване на образователната и научна степен „доктор“ по специалност „Наказателно право” от професионално направление 3.6. „Право”/

Владимира Стоименова е завършила право в Югозападния университет „Неофит Рилски” през 2008 година. Тя е бакалавър и има защитена магистърска степен по публична администрация в същия университет. Със Заповед № 858 от 21.04.2010 година е зачислена като докторант по наказателно право в задочна форма на обучение. Работила е като хоноруван преподавател по наказателно право в Югозападния университет. Участвала е с доклади и като лектор в пет семинара, включително и с международно участие, организирани от Комисията за защита от дискриминация, Югозападния университет и Института за държавата и правото, посветени на въпроси на противодействието на дискриминацията, престъпленията против равенството на гражданите и доживотния затвор. Има пет публикации в сборници, посветени на престъпленията с дискриминационни мотиви и на доживотния затвор.

Дисертационният труд е оформен по правилата и е изготвен самостоятелно от автора въз основа на богата литература, включваща над 180 източника на български, руски и английски език. В структурно отношение той обхваща увод, три глави и заключение и е разработен в обем от 254 страници.

Първата глава е озаглавена „Права на човека“. Началото ѝ е посветено на общата характеристика на това основно понятие, на неговия произход и историческо развитие. Изградена е класификация на правата на човека, като особено внимание е отделено на разграничението между човешки и граждански права. Историческото развитие на правата на човека като реалност и правно понятие дисертантката свързва с периода на буржоазните революции, макар да вижда корените на отделни негови институти в значително по-ранни исторически периоди. Подробно са разгледани международните инструменти за защита на правата на човека, както и основните институции на универсално, регионално и вътрешно ниво, които ги осигуряват. Направен е анализ на конституционното развитие на проблема от Търновската конституция насам, като се подчертава тенденцията за конституционализация на основните права. Посочено е относимото законодателство и са анализирани правомощията на отделните държавни институции, призвани да гарантират правата на човека у нас. Главата завършва с обобщението, че естественото място на основната уредба на правата на човека е международното право. Направен е извод, че развитието на международните инструменти в тази област постепенно изоставя разбирането за необходимостта от специална защита на отделни групи права и постепенно се преминава към универсалната защита на всички човешки права.

Втората глава разглежда проблемите на дискриминацията международното и в българското право. Може да бъде направен изводът, че в нея ясно проличава стремежът на дисертантката към интердисциплинарен подход и проличава солидната ѝ подготовка по всички правни аспекти на разглежданата проблематика. Познанията на авторката в областта на психологията ѝ е дало възможност за изграждане на добра психологическа основа на последващия наказателноправен анализ. Систематизирането на теориите за произхода на дискриминацията,

както и изяснената връзка между предразсъдъка и дискриминацията представляват добра подготовка и за последващо обосноваване на предложенията *de lege ferenda*. Разгледани са основни понятия като народност, националност и етнос, като е направен убедителният извод, че расовата дискриминация поглъща изцяло или частично дискриминацията, основана на етнос, народност и националност, както и че тя често е случай на множествена дискриминация, при която деецът се ръководи едновременно от няколко защитени признака. Разгледано е съдържанието на дискриминацията на религиозна основа, на социални признаци като възраст, имуществено и социално положение, на културна идентичност, на пола и половата ориентация. Твърде схематично е отбелязана дискриминацията на политическа основа /с. 82/. Разгледани са международните и вътрешноправните системи за защита от дискриминация. Работата щеше да спечели, ако в извършения анализ беше поставен акцент върху мястото и ролята на наказателноправната защита от дискриминация, включително и в по-подробен сравнителноправен аспект.

В третата глава, посветена на дискриминационните престъпления, са и основните научни приноси на дисертантката. В главата са разгледани видовете престъпления, свързани с дискриминация, анализирани са защитените признаци. Извършен е наказателноправен анализ на всички престъпления, свързани със защитен признак на пострадалия. Разгледани са и две престъпления, типични за международното наказателно право като геноцида и апартейда. Подчертана е връзката между двата подхода, чрез които се описват съставите на дискриминационните престъпления – дискриминационните подбуди и защитените признаци на жертвата.

В отделен параграф са анализирани обективните и субективните особености на дискриминационното престъпление. Посочени са вътрешните преживявания на дееца като основа за формирането на дискриминационни мотиви. Внимание е отделено и на обективната

причинност на причинените вреди с дискриминационен признак, макар и не непременно с дискриминационен мотив. Отделен раздел е посветен на проблема с подбудите /мотивите/ в наказателното право, като е обоснована разликата между мотиви и цели на дееца. Специално внимание е отделено на дискриминационния мотив, като той е сравнен с хулиганските подбуди, омразата, афекта и личния мотив. Този подход за сравнение, сам по себе си, е приносен в теорията и позволява ясното открояване на съдържанието на дискриминационните мотиви. Добре е обоснована и липсата на закономерна връзка между дискриминационния мотив и омразата към жертвата на престъплението, както и диалектиката между дискриминационен и личен мотив. Приносна идея на авторката е и анализът на извършването на дискриминационно престъпление при смесени или при множество мотиви. Прави впечатление обоснованият критичен анализ на законодателството при формулирането и на дискриминационните подбуди и на защитените признаци. Главата завършва и с анализ на проекта за нов НК, който към времето на написването на дисертационния труд е считан за нов етап в наказателната политика на държавата, което е направило обосновано разглеждането му.

Накрая, заключението отразява основните научни изводи на дисертантката по темата, както и предложенията ѝ *de lege ferenda*.

Общото впечатление от дисертационния труд е положително. Избраната тема е изключително актуална, структурата на труда по принцип позволява да бъдат направени значими правни изводи и предложения за промени в законодателството. Впечатляващ е обемът на използваната научна литература. Внимателно и критично е анализирана относимата съдебна практика. Езикът на дисертантката е много добър, прецизен, без съществени правни неточности. В крайна сметка, основните изводи са били убедително представени и защитени без излишно многословие. Изложението е аналитично, умело са използвани

исторически, интердисциплинарни и сравнителноправни методи. Като цяло, работата се характеризира с доброто аргументиране на защитаваните научни разбирания. Убедителни са и предложенията *de lege ferenda*.

Бих искал да отбележа, че напълно споделям позицията на авторката за съдържащите се в дисертационния труд научни приноси, отразени в автореферата. Особено искам да отделя на виждането на авторката, че българското наказателно право съдържа съществен пропуск, като не дава адекватна защита при дискриминационни престъпления, осъществени не на основата на реални, а на предполагаеми от дееца защитени признаци. Вярна е посочена законодателната непоследователност при формулирането на защитените признаци с изключение на расата, както и законовата ограниченост на уредените дискриминационни подбуди – само расистки и ксенофобски. Правилно е посочен наказателноправният дефицит при защитата не само на пострадалите във връзка със защитени признаци или при наличие на дискриминационни подбуди, но и на техните близки, както и диспропорциите при наказването на проповядването на омраза по религиозен или по друг защитен признак.

Комплексният характер на дисертационния труд е безспорен принос, като подход на изследване – не само исторически и сравнителноправен, но и чрез компетентното боравене с научния апарат на психологията. Очевиден е интересът на дисертантката към проблемите на дискриминацията и извън наказателноправните ѝ измерения. Работата има очевидни приносни моменти и при очертаването на правните проблеми на противодействието на дискриминацията въобще.

В допълнение към горното бих посочил и някои други изводи на дисертантката, извън посоченото в автореферата.

Верен е анализът за механизма на действието на разпоредбите на международното наказателно право и направеният извод, че „указателният характер на тези норми ги превръща в предписания, описващи подлежащо

на криминализиране явление със степен на абстрактност, която значително надхвърля тази на законоустановените престъпни състави във вътрешното право” /с. 132/.

Напълно споделям анализа за еволюцията за схващането на престъпленията от омраза от посегателства към ценности от публичен характер, към деяния, насочени срещу самостоятелна категория конституционни ценности /с.133/.

Верен е изводът за съдържанието на чл. 162, ал. 2 НК и употребата на насилие, основан на анализа на използваното от НК понятие за принуда /с. 143/, както и изводът на същата страница за идеалната съвкупност между състава на чл. 162 НК и съответното престъпление против личността.

Казаното важи за анализа на връзката между престъпленията по 162 НК и чл. 216 НК и необходимостта от допълване на състава на чл. 162 НК и с унищожаването на чуждо имущество /с. 145-146/. Обосновано се посочва, че думата „цел” по чл. 162, ал. 3 НК има характера на обективен признак /с. 152/.

Приносна е идеята за уеднаквяване на признаците по ал. 1 и по ал. 2 на чл. 162 НК и включването на религията и политическите убеждения и в състава по ал. 1 /с. 158/.

Приносно е предложението за замяната на понятията за расистки и ксенофобски подбуди с израза „дискриминационни подбуди”, което само по себе би разширило обхвата на наказателноправната защита на правата на човека. Добре аргументирано и приносно е и направеното предложение за състава на геноцида по отношение на тежките телесни повреди и в частност – на продължителното разстройство на съзнанието /с. 180/.

Приносни моменти могат да се открият в систематизирането и анализа на хулиганските подбуди и на омразата като понятие на

наказателното право /с. 198-200/ и в очертаването на съотношението между дискриминационните подбуди и афекта /с. 200/.

Напълно споделям и оценката за необходимостта от наказателноправна защита на лицата, които привличат агресивно поведение заради тяхната съпричастност към политиката на равенство и търпимост /с. 209/.

Изводът за необходимостта от превенция на дискриминацията, основана на съзнанието за социалните аспекти на това явление, също трябва да бъде подкрепено, тъй като поставя верен контекст на наказателноправния анализ /с. 227/.

Независимо, че би било добре в заключението още веднъж да се обобщят мотивите за конкретните предложения *de lege ferenda*, мисля, че те трябва да бъдат оценени високо, тъй като чувствително подобряват наказателноправната уредба на дискриминационните престъпления по българското наказателно право.

Критичните ми забележки са в няколко групи.

На първо място те са свързани със структурата на труда. Като цяло структурата е правилна и удачно съставена, за да обхване основните проблеми, на основата на които да се осъществи наказателноправният анализ и да се аргументират предложенията *de lege ferenda*. За съжаление, първата глава е разработена в излишно голям обем, което създава впечатление за известна непропорционалност в съдържанието на главите, водеща, поне до привидно подценяване на същинските наказателноправни проблеми. До голяма степен това се отнася и до втора глава, в която има части, очевидно несвързани с темата, но които също засилват усещането, че е търсено изкуствено разширяване на обема на работата. Пример за това е излишното, според мен, детайлно разглеждане на Комитета по премахване на расовата дискриминация /с. 104-108/. Същевременно, въпросите на дискриминацията на основата на политически убеждения са

само споменати, без да е направен опит за сериозен анализ. Изобщо, при издаването на труда бих препоръчал първите две глави да бъдат преразгледани откъм съдържание и да бъдат фокусирани върху тяхната основна цел – да представляват основа за анализа на наказателноправните проблеми на разглежданата тема.

На второ място бих препоръчал да бъдат редактирани някои бъдещи възражение изрази като „постоянно действащ орган на пълно работно време”/с. 35/, неясни изречения като това за режима на дискриминационните престъпления в Киргистан /с.129/, второто изречение в първия абзац на стр. 135, изводът за придобиването на национална принадлежност по силата на „биологични наследствени фактори” /с. 147/, неясния четвърти абзац на с. 150, въпросът за условното наказание при предвиден минимум на наказанието /с. 159/, твърде краткият анализ на съставите по чл. 165 и чл. 166 НК /с. 160-163/, вторият абзац на стр. 167, спорният извод за екстрадицията в първия абзац на стр. 174, понятието за косвен геноцид на стр. 177,

Не споделям изцяло написаното за съдържанието на понятията за организация или група по чл. 162, ал. 3 НК. Ако авторката приема съдържанието на тези понятия като идентично на съдържанието, което Румен Марков им придава в цитираното му съчинение, тя трябва да приведе допълнителни аргументи. Иначе написаното от Марков за противодържавната организация или група по чл. 109 НК едва ли може механично да се отнесе за сходните понятия, използвани в чл. 162, ал. 3 НК или най-малкото това разбиране трябва да бъде допълнително защитено. Струва ми се, че е подценено съдържанието на умисъла при изясняването на изпълнителните деяния на организирането и ръководенето на организацията или групата.

Работата би спечелила от по-убедителен анализ на отговорността на подбудителите и предводителите на тълпата и изключена ли е

възможността те да отговарят за чуждо поведение, ако от нападението е последвала тежка телесна повреда или смърт. Същото важи и за необходимостта наред с практиката на международните трибунали по отношение на геноцида да се използват и разпоредбите на Римския статут, което би направило анализа по-пълноценен.

Накрая, струва ми се, че предложението *de lege ferenda* израз „действие или по друг начин” в чл. 164, ал. 1 НК може да бъде допълнително защитен.

Разбира се, тези бележки по никакъв начин не ме разколебават при общата положителна оценка на дисертационния труд. Работата на дисертантката не само отговаря, но по мое мнение в редица свои части надхвърля изискванията към един успешно защитим дисертационен труд. Повечето ми бележки имат редакционен или технически характер и могат лесно да бъдат отстранени преди издаването на дисертационния труд.

Представеният дисертационен труд на Владимир Стоименова изцяло задоволява всички изисквания на закона за даване на образователната и научна степен „доктор”, поради което без никакво колебание правя предложение до научното жури тази степен да бъде дадена на колегата Стоименова.

проф. д.ю.н. Борис Велчев